

Zdeněk Kratochvíl

zde@fysis.cz

www.fysis.cz

www.presokratici.cz

Wikimedia Commons – user:Zde <https://commons.wikimedia.org/wiki/User:Zde>
https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Photos_for_the_book_by_User:Zde

Jsem živočich (občas poněkud rozumný)

Nejsem znalec filosofie tělesnosti, umím spíš jiné kousky, ale chtěli jste tohle.

Proto volím žánr nadsázky (*hyperbolé*).

Výhoda tělesného tématu: Příčetný člověk nebude pochybovat o tom že nějaká těla jsou, dokonce jich je nejspíš hodně moc.

Provokace: Není slovo „tělo“ vlastně zbytečné? Nestačí říkat „já“, „ty“, nebo „on, ona“?

Problém: dualismus.

Sice moc nevěřím na jinou užitečnost myšlenek z doby -500 až +2000 než pro zábavné poučení z omylů, leč ve škole je zvykem citýrovat Řeky a Němce, např. Kanta, takže:

Přemysl Ruth: **Idyla**

Husopaska brouzdala si nožky v ručejí,
když tu náhle lesním tichem zazněl cizí hlas:

„Jste krůpěj medu v úle lesa, krásko.“

Je nasnadě, že husopasku polil ruměncem.

„Kdo jste, cizince tak smělý, že rušíte můj klid?“

„Jsme Immanuel Kant a já jsem jeho duch.“

Jsme rozptýlení, protože je jaro.

Moje tělo - jen hlen a kořalka.

Zanechal jsem to tělo myslitele

nad rozepsaným dílem Maxim pravé přírodní filosofie

- a až se k němu pozdě v noci vrátím,

naleznu je, jak duchem nepřítomno,

kreslí na prázdný arch Váš maximální prs.“

Povšimněte si ponížení těla („hlen“), ale taky rozporu mezi erotickou motivací pohybu ducha i těla (alespoň na jaře) a zdánlivě svobodně zvolenou povinností vědecké práce.

Co tělo není:

Tělo není těleso, ani fyzikální, ani geometrické.

Fyzikální tělesa (dokonale pružné, dokonale tuhé,...) jsou teoretické pojmy, užitečné ke zjednodušenému popisu určitého hlediska na leccos, třeba na těla. Ve vesmíru nikde nejsou.

Geometrická tělesa (jehlan,...) jsou na tom stejně („realisté“ ovšem tvrdí, že „kdesi“ mimo prostor opravdu jsou, třeba v mysli Boží, jako kdyby Pánbůh neměl nic lepšího na práci).

Tělo není výrobek (byť s ním někdy můžeme trochu podobně zacházet, „opravovat“).

Co mají těla společné s ostatními přirozenostmi:

Vznikají jako zanikající.

Jsou časné a prostorové (viz opět Kant) a hmotné.

Mají podobu, podle které je rozpoznáváme jak ve smyslu druhovém, tak individuálním. Struktura, proměna (*metabolé*), procesuální identita... Ustavila se bez působení finality, evolučně (Mihulka, Storch: *Jak se dělá evoluce*).

Co těla odlišuje od ostatních přirozeností:

Od řady přirozeností (nevyrobených skutečných věcí, třeba kamenů nebo hvězd) se těla liší tím, že jsou živá. Přesněji: za těla považujeme ty přirozenosti, které považujeme za živé, přestože nemáme žádnou obecně akceptovanou definici života. Trapným zbytkem po těle je mrtvé tělo (kam s ním? – viz Hérakleitos B 96).

Ač ustavené stochasticky evolučně, chovají se trochu účelově, čímž na čas kompenzují svou konečnost (viz „nouze“, *améchanéia* u archaických lyriků).

Nápadný metabolismus, nápadné proměny tvaru během života, pud sebezáchovy...

Nápadně až u nás mnohobuněčných živočichů:

Jsou to organismy: mají orgány, které slouží celku jako specifické nástroje, dokonce na mnoha hierarchických úrovních (orgány, buňky, tkáně, orgány...), ale na rozdíl od strojů není jejich hierarchické uspořádání rigidní a má spletené a proměnlivé vazby napříč, opět na řadě úrovní (metabolické, signální...).

Pro nás významná část organismů se množí pohlavně, což umožňuje jakousi individualitu a smrtelnost.

Těla dokážou vytvářet relativně čitelné signální projevy (gesta, rituály, zvuky...), někdy dokonce adresně.

My savci se dokonce umíme tvářit (souvisí to se schopností sát).

Relativně plynulá proměna podoby v průběhu života.

Zvláštnosti lidských těl:

„Holá opice“ (viz Epimétheus a Prométheus), bohatě kompenzováno hypertrofií „vlastních jevů“, adresných i neadresných, především řečí.

Vzpřímená chůze a s tím spojené jiné napojení hlavy na páteř (viz Platón, *Tímaios*).

Tělo vybavené spíš k uchopování (rukama i řečí) a sociální komunikaci než k pastvě nebo agresi.

Tělesné znaky domestikanta (autodomekace).

Zvláštnosti lidské etologie:

K strategie = málo potomků, velká péče o ně (ještě víc než sloni nebo tuleni).

Chování domestikanta = menší přímá agrese uvnitř society, hravost a učení, celoroční sexuální apetit (viz Sókratés v podání u Xenofonta).

Schopnost domestikovat.

Schopnost pěstovat a chovat (líp než mravenci).

Schopnost šlechtit (líp než netopýři).

Schopnost stavět rozmanitěji než savci, ptáci, termity a mravenci.

Celoplanetární dopad působení (už víc než mravenci, ale na masivní planetární inženýrství provozované bakteriemi nemáme ani náhodou).

Už desítky let umíme přímo manipulovat s geny, ale na brutální GMO provozované bakteriemi miliardy let zdaleka nemáme.

Už v rané klasické době Anaxagorás říkal, že někteří lidé občas myslí, dokonce hbitěji než ostatní živočichové.

Tělo a řeč

Řeč nám umožňuje účinně komunikovat, ale taky manipulovat s ostatními a lhát, dokonce i sami sobě, aniž bychom chtěli.

„Člověk se liší od hovědí tím, že umí skloňovat.“ (E. Frynta)

Když už jsme zvyklí mluvit o nepřítomném, možném i nemožném, tak substantivizujeme jazykové jevy: subjekt (nejen gramatický podmět), dokonce prý netělesný (*res cogitans*); rozlišujeme vnímání a myšlení (Parmenidés, Anaxagorás, Platón, Aristotelés, ... empirismus a racionalismus).

Motivy dualismu

Neuchopitelnost života, rozdíl mezi přirozeností a jejím reduktivním poznáním.

Povýšená „božská pozice“ myslí nedokáže přiznat tělu, co jeho jest.

Moralizace, strach z konečnosti...

Tělo před kolapsem řecké archaické kultury

Není pro ně žádné slovo, asi nebylo potřeba!

Někdy výrazy pro kůži, zastupující celek těla, protože je vidět.

„Údy“, „psychofyzické orgány“ (viz Bruno Snell), např. *thymos frén*.

O duši je řeč jen v souvislosti se smrtí a *sóma* je mrtvola.

Lidé se pojednávají také souřadně s ostatními živočichy, spojuje je s nimi smrtelnost a nouze.

Nesmrtelní bohové jsou také tělesní, viz ponor lodí, na kterou vstoupila Athéna mentorovat.

Svět není rozdělen na pod-lunární a nad-lunární.

Vznik pojmu těla v rané klasické době

Lékaři?

Komplement k nově pochopené duši v naukách „nábožensko-filosofických sekt“?

Komplement k intelektu a jeho jakoby božské pozici?

Příklad vrstevnatého schématu z vrcholné antiky:

Intelekt (*nús*)

Rozum (*dianoia*)

Duše (*psyché*)

Duch (*pneuma*)

Tělo (*sóma*)

Časté křesťanské schéma

Duch (*pneuma*), současně v roli intelektu, řád milosti (*charis*)

Duše (*psyché*)

Tělo (*sóma, sarx*), řád přirozenosti (*fysis*), ovšem padlé

V evangeliích

Duše se musí krmit a napájet, ale nemá se to přehánět, výraz pro život.

Tělo se musí šatit a má sociální status, ale nemá se to přehánět. Eschatologický motiv vzkříšení těla!

Paradox většiny křesťanských konceptů těla

Krajně pozitivní v dogmatu. Oslava.

Krajně negativní v morálce a kazatelství. Strach, odpor, ponižování, děs.

Problémy s dualismem mají i biologové

V pozdním 20. století: DNA jako text, informace – tělo jako pouhé *vehiculum*.

Nová podoba paradoxu „třetí člověk“: Kdo čte „text“ DNA?
Nová heretická odpověď: Tělo!

Problémy identity

Problémy postupné proměny:

Okamžik porodu, den zplnoletění, okamžik smrti.

Morální odpovědnost po 20 letech, nebo po názorové proměně, proměně prostředí...?

Zůstávají otisky prstů, podoba (byť se mění), větší část DNA, a rodné číslo.

Problémy s vnitřní pluralitou těla:

spící geny, horizontální přenos, bakterie v nás (je jich několik kg, víc buněk než našich), paraziti (ovlivňují i naše chování), trochu buněk matky...

Naše kultura extrémně vyhrocuje identitu, nahrazuje procesuální a vnitřně pluralitní tíhnutí k identitě formální identitou, totální a statickou.

Pokus o usmíření s motivy duchovních lidí

To, co mnoha lidem chybí v popisu člověka redukovaného na hmotné tělo, je možná rozdíl mezi přirozeností a jejím reduktivním uchopením; navíc mezi živou přirozeností a jejím uchopením. (Na redukci nemá patent přírodověda, metodu zavedli filosofové a sami často postupují ještě mnohem reduktivněji.)

Nevidím rozdíl mezi pojmy Stvoření a přirozenost, obojí má společné to, že není vyrobené.

Máme vysvětlovat, že subjekt je tělesný a zčásti kulturně podmíněný, - nebo nechat subjektové schéma v klidu umřít?